

SUBA JÁNOS*

A TÖRTÉNELMI MAGYAR-ROMÁN HATÁRSZAKASZ FELÜLVIZSGÁLATA 1941-BEN

THE REVISION OF THE HISTORICAL BORDER BETWEEN HUNGARY AND ROMANIA IN 1941

ABSTRACT

The territory and borders of Hungary changed in 1941. By annexing North Transylvania, Hungary regained its historical borders. A part of the „new” border was the same as the former one. In other words, the border had already been marked by border signs, only the coats of arms /armours/had to be changed. The historical borders underwent revisions in the years 1900 and 1910. As a result of the Peace Treaty of Trianon, this border ceased to be legal. It became legal again in 1941. As a consequence, it was necessary to guard and patrol the borders, in other words: check the border markers and survey points that had been placed previously.

This paper is about the revision of the border, which was carried out unilaterally by Hungary. The execution was confidential. It was carried out by the officers of the Hungarian border troops. They went along the borderline in the Carpathian Mountains, reset the borderline and visited the old border markers after 27 years. They made arrangements for the designation of the borderline in the Carpathian Mountains.

Bevezetés

A terület-visszacsatolások során Felvidék és Kárpátalja megszállásakor az ország eddigi térszerkezete, és geopolitikai helyzete megváltozott, ez tovább folytatódott Észak-Erdély visszatérével.¹ Ez természetesen maga után vonta a megnagyobbodott ország határának megváltozását. Kárpátalja visszatérével a kialakult „új” határ azonos volt a régivel, vagyis a határ már határjelekkel volt állandósítva, csak a címereket és az egyéb felségjelzéseket kellett megváltoztatni. Ez a határszakasz a maga 356 kilométerével határaink 10%-át jelentette.² A magyar csapatok a II. Bécsi döntést követően, Észak-Erdély megszállásakor felzárkóztak a bécsi döntőbíróóság által térképen megrajzolt demarkációs vonalra. Így – Magyarország a trianoni békeszerződés értelmében kijelölt határainak hossza, amely 2266 kilométer volt – a terület-visszacsatolások után 1225 kilométerrel, 54%-kal növekedett. Az 1031 kilométeres román határszakasz az egész határ vonal 30%-át tette ki. Itt a határt a demarkációs vonal töltötte be, míg keleti részen a határ azonos volt az „ezeréves” Kárpátok gerincén futó határral.³ Később a térszerkezet és ezzel együtt az ország határának változása tovább folytatódott a Délvidék visszatérével.⁴

* Dr. PhD Suba János, alezredes, Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Térképtár, térképtár-vezető.

1. Régi és új határok problémái

1.1. Redemarkáció

A magyar politikai vezetés a magyar–szlovák határkijelölés⁵ kapcsán nem kerülhette meg a magyar–román, magyar–szovjet határ kérdését sem.⁶ Medvey Aurél altábornagy a Határkijelölő Központi Bizottság⁷ elnöke 1941. január 10-én a Miniszterelnöknél tartott beszámolójában jelezte, hogy „*az ezer éves magyar–román határrészen bizonyos felülvizsgálati munkát kellene végezni, abból a szempontból, vajon a határ a természetben felismerhetően van-e megjelölve határjelekkel. Fellelhető ugyanis, hogy a régi határjelek nincsenek a helyükön. Ezzel kapcsolatban esetleg szükségesek lesznek tárgyalások a románokkal.*” Azonban kifejtette azt a nézetét is, hogy akár csak technikai tárgyalások felvétele a románokkal felettébb aggályos, mert hisz az ezer éves határ megbolygatására irányuló törekvéseknek ürügyet adhatnak a románoknak. A Miniszterelnök ezt helyeselte, és kihangsúlyozta, hogy csak egyoldalú tájékoztató munkálatokat szabad végezni, ezekről is értesíteni kell a honvédelmi minisztert és a vezérkar főnökét.

Vagyis a régi (történelmi) magyar–román kárpátokon futó határ határvonalának egyoldalú redemarkációját kellett végrehajtani. A korábban elvégzett határjelölés ellenőrzését, felülvizsgálatát redemarkációnak nevezzük, ami általában új határjelzések elhelyezésével, a régiéik megváltoztatásával, esetleg kicserélésével jár. Hasonlóan, redemarkációt hajt végre azon államok közös bizottsága, amelyeknek a határaitól van szó, mégpedig a megállapodott műszaki irányelvek, utasítások alapján. A redemarkáció lehet egyoldalú, amikor egy állam hajtja végre, illetve kétoldalú, amikor közösen hajtják végre az ellenőrzést. Az államhatárok demarkációjával vagy redemarkációjával összefüggésben van azok rendszeres kitűzése is, esetleg a kitűzés kiegészítése, pótlása.⁸

Korabeli megfogalmazás szerint: „*1941. évben meg kell állapítani azt, hogy Magyarországon és Oroszországon (Ukrajna), valamint Magyarországon és Románia határának az alatt körülírt ezeréves részén a régi határjelek megvannak-e és ha igen, milyen állapotban.*” (Suba J. 2002b). E feladat végrehajtására a Határkijelölő Központi Bizottság a honvédség segítségét kérte. A határvadász alakulatok rendelkeztek megfelelő erővel, szervezettel és mivel a terepen voltak, felsorakoztak a határvonalra, átvették annak őrzését, alkalmasnak látszottak e feladat megoldására. A trianoni magyar–román határon egyébként 1937-ben volt egy remarkáció, amikor is közösen felülvizsgálták a határjeleket.⁹

1.2. Határvadászok

A magyar határőrizet katonai jellegű volt. 1938-ban a Határőrség egységeit 24 határvadász-zászlóaljja szervezték át, amelyek három puskás és egy géppuskás századból, zászlóalj közvetlenekből, továbbá egy-három portyázó századból álltak. 1940 őszén Magyarországon határait 12 portyázó osztály, 16 határvadász-zászlóalj és a 9 határvadász dandár védte.¹⁰ A határvadász-zászlóaljak látták el a közvetlen határvédelmet, melyek mozgékony egysége a határvadász portyázó század volt annak ellenére, hogy a határ teljes lezárására nem volt lehetőség. Ennek feladata a határzár és a figyelés végrehajtása volt saját előkészületek leplezése céljából is. A határvadász portyázó század a határvédelmi csapatok legelől lévő, már békében is teljesítő része volt, melynek alegységei a határvadász őrsők voltak közvetlenül a határvonalon állomásozva. Harcerezének megfelelőbb volt, ha halogató harchoz csoportosult, késleltetve az ellenség előretörését, hogy a mögötte akár 40–50 km-rel hátrább lévő határvadász-zászlóalj gyülekezzen, és harcba léphessen.

A határvonal állandó megfigyelését a 3 főből álló figyelő őrsök járőrözéssel végezték, kiterjesztve a határvonal mögötti 2–4 km kiterjedésű sávra is az ellenőrzést, megakadályozva

lyozva az ellenséges behatolást. Rossz látási viszonyok esetén ki kellett terjeszteni a megfigyelést a hátsó fontosabb utakra és irányokra. Bőséges lőszerellátást kaptak, és mozgékony vezeték nélküli híradó eszközökkel szerelték fel, így napokig harcolhattak akár elszigetelve is.

Az őrsökhöz tartozott egy hivatásos tiszthelyettes, mint őrsparancsnokhelyettes, egy hivatásos határvadász nyomozó tiszthelyettes, akiket külön tanfolyamokon készítettek fel erre a speciális feladatra, s egy hivatásos, vagy továbbszolgáló írnök tiszt, vagy tiszthelyettes. A legénység kizárólag alaposan válogatott, az első tényleges katonaesztendejét letöltött, magyar nemzetiségű honvéd lehetett. Az őrsök általában tiszthelyettes vezetésével működtek. A tisztek vezetése alatt lévő őrsöket tiszti őrsöknek nevezték. Kis őrs, ideiglenesen kikülönített őrs volt, általában hegyvidéken hozták létre. Az őrsök elhelyezésének megnevezése a mindenkor rendelkezésre álló térképen szereplő névmegírás szerint történt.¹¹

A portyázás elsősorban az illegális határátlépések és a csempészet megakadályozására irányult, de fontos szempont volt a kémgyanús személyek kiszűrése és a kettősbirtokosok tevékenységének ellenőrzése is.¹² Ahol vasút vagy út vezetett keresztül a határon, ott a határvadászok a határrendőri kirendeltségekkel közösen látták el a legfontosabb feladatokat.¹³

A Honvédelmi Miniszter az 571.105/19.-1941. HM. számú rendeletében utasította a magyar–oros (ukrán) határ déli részén, valamint a magyar–román határ ezeréves részén állomásozó valamennyi honvéd határvadász tiszti őrs, portyázó század, határvadász zászlóalj, és határvadász dandárparancsnokságot, hogy nyújtsanak segítséget a határjelek felülvizsgálatában.¹⁴

2. Régi „új” határ (szakasz) felülvizsgálata

A magyar országhatár „ezeréves” részén elhelyezett határjelek felülvizsgálásának az volta a célja, hogy a felülvizsgálattal megbízottak megállapítsák, hogy az ott elhelyezett „régibbi időkből” származó határjelek megvannak-e még és ha igen, milyen állapotban. A felülvizsgálat még arra is kiterjedt, hogy az ezzel megbízottaknak a határ természetbeni megjelölését is meg kellett vizsgálni (erdőátvágások, határdombok stb.), és ahol a határvonal megtalálása, illetve azonosítása a természetben kétséges lett volna, azt a Határkijelölő Központi Bizottságnak jelenteni kellett.

A Határkijelölő Központi Bizottság azután a saját hatáskörén belül, illetőleg a saját műszaki személyeztetéssel egy későbbi időpontban gondoskodni kell arról, hogy az elpusztult, vagy megrongált határjeleket pótolják, illetve a határvonalat minden kétséget kizáró módon megjelöljék.

2.1. térképi alapanyag

A határvonal felülvizsgálatára a korabeli legnagyobb méretarányú térképet az 1:25 000 méretarányút használták. Ezek a térképek Magyarország III. katonai felmérésének alaptérképei voltak.¹⁵ A megvizsgálandó történelmi határvonal 29 darab huszonötzetres fedőterületű térképen volt bejelölve. Ezek a következők voltak: 4873/1, 4873/2, 4873/4, 4874/3, 4974/1, 4974/3, 4974/4, 5074/2, 5074/4, 5074/3, 5174/2, 5175/1, 5175/3, 5175/4, 5175/2, 5275/2, 5276/1, 5276/3, 5376/2, 5376/4, 5376/3, 5476/1, 5476/2, 5476/4, 5576/2, 5577/1, 5577/3, 5677/1, 5677/3.

Az ezeréves határok felülvizsgálása a régi (1939. évi) magyar–oros (ukrán)–román hármashatárpontnál kezdődött. A határvonal megjelölése a térkép alapján a következő volt: Ez a pont a 4873/1. szelvényszámú 25 000-es térképen a Stog (Stoch) 1655-tel megjelölt

háromszögelési pont. Innen dél-keleti irányban folytatódik egészen Zabola község határában fekvő 121-es számú határoszlopig. Ez a pont az 5677/3 szelvényszámú 25 000-es térképen a Harai oldala (Fata Arsoiei) 1687 m-es magassági pontjától mintegy 100 m-re fekszik dél-nyugati irányban és „121” megírással van ellátva. (Az 5677. szelvényszámú 1 : 75 000 méretarányú térképen a Mt. Arisoara 1687 m-es pontjától délnyugatra fekvő „Kord. P.” megírású pont.)

2.2. A munkálatok megszervezése

A határjelek felülvizsgálását a határvadász őrsök tisztii parancsnokai végezték el, az őrsük határszakaszán. Az altisztek által vezetett őrsök határszakaszának felülvizsgálatát fele-fele részben a két szomszédos tisztii őrsparancsnoknak kellett elvégezni. Ezeket az illetékes portyázó század parancsnoka jelölte ki.

1941. május végén és június elején az érintett határvadász zászlóalj parancsnokságokhoz kiszálltak a Határkijelölő Központi Bizottság egy-egy műszaki tagja akik – a zászlóaljparancsnokságokhoz berendelt határvadász zászlóalj határsávjába eső határvadász őrsök tisztii parancsnokainak – a munkálatokkal kapcsolatos minden felvilágosítást és útbaigazítást ott a helyszínen megadták.¹⁶ A Határkijelölő Központi Bizottság eligazító tagjainak a végrehajtásra vonatkozó utasításait a munkálatokat végző tisztek (tisztii őrsparancsnokok) kötelesek voltak pontosan betartani. A miniszteri rendelet előírta, hogy a Határkijelölő Központi Bizottság tagjainak esetleges kívánságait a helyi viszonyokkal ismerős határvadász parancsnokságok tőlük telhető módon támogassák, s őket munkájukban minden lehetséges módon segítsék. (Előfogatok, autó kellő elállítása, elszállásolás, ételmezés stb.)

A munkálatoknál esetleg mutatkozó nehézségeket közvetlenül a Határkijelölő Központi Bizottság vezetőségének kellett jelenteniük. Innen kellett felvilágosítást kérni, ha műszaki szempontból kételyek merültek fel. A HKB. tagjainak működésével kapcsolatosan felmerült kiadásokat (kocsi, autóköltség, szállások díja stb.) a HKB. fedezete. Kincstári helyiségek vagy járművek igénybevétele esetén a HKB. tagjai csak a szabályzatokban megállapított térítványeket fizették. Az utasítás kiemelte, hogy a határjelek felülvizsgálatával kapcsolatosan a honvédkincstár terhére költségeket nem szabad felszámítani. Az őrsparancsnokok külön díjazásban részesültek Külön szabályozták a redemarkációs munkálatok végrehajtását. A végrehajtásához szükséges térképeket, határleírásokat és egyéb munkarészeket minden megbízott tiszt külön megkapta. A munkálatok folyamatosságának biztosítása érdekében a felülvizsgálatban résztvevő tisztek részére szabadságot csak egészen kivételes esetben engedélyeztek addig, amíg határszakaszuk felülvizsgálását be nem fejezték. A már megkezdett munkálatok alatt áthelyezett tisztek bevonulását lehetőség szerint elhalasztották a munkálatok befejezéséig. A munkálatokat titkosnak minősítették, ezért azok részleteit csak a felettes parancsnokságokkal és a Határkijelölő Központi Bizottság tagjaival volt szabad közölni.

2.3. A határvonal szakaszolása

A munkálatok megkönnyítése, vezetése érdekében a felülvizsgálandó határvonalat beosztották, szakaszolták. A Határkijelölő Központi Bizottság a felülvizsgálatra kerülő határ-részt három főszakaszra és 19 szakaszra osztotta fel. Minden főszakasz műszaki munkálatát a Határkijelölő Központi Bizottság egy-egy kirendelt tagja vezette. Az egyes szakaszokban a munkálatokat a megbízott tiszt (tisztjelölt) végezte. A munkálatok legfelsőbb ellenőrzését és felülvizsgálását a HKB. vezetője, Medvey Aurél altábornagy és a HKB. helyettes vezetője, dr. Mersich Róbert miniszteri osztályfőnök irányította.

A határfőszakaszokat az ABC nagybetűivel jelölték.¹⁷ Északról kezdve és délkeleti irányban haladva I, K, L nagybetűk jelölték. A szakaszok megjelölése a határfőszakasz nagybetűjével és ugyancsak északról délkeleti irányban haladva római számokkal történt. (Pl.: K. VI. szakasz.)

A határfőszakaszok kiterjedése: Az I. határfőszakasz a régi (1939. december havi) magyar–oros (ukrán)–román hármashatárpontonál kezdődik. Ez a pont a 4873/1. szelvény-számú 25 000-es térképen a Stog (Stoch) 1655-el megjelölt háromszögelési pont. Innen a felülvizsgálandó határ nagyjában délkeleti irányban húzódik a Valea Deaca megírású völgy-ben fekvő 963-as magassági pontig. Ez a pont a 4974/4. szelvény-számú 1 : 25 000 méretarányú térképen a 705/657 km² keleti szegélyvonalának közepe táján fekszik. Az I. határfőszakasz műszaki munkálatait a HKB. részéről Bognár Gábor műszaki főtisztviselő vezette.

A K határfőszakasz az I. határfőszakasz végpontjánál kezdődik, onnan délre, majd délkeletre húzódik és tart a Gyergyódomok községtől keletre fekvő 41-es számú határoszlopig. Ez a pont az 5276/3. szelvény-számú 25 000 méretarányú térképen a 626/723 km²-ben fekszik és 41 1073 megírással van ellátva. A K. határfőszakasz műszaki munkálatait a HKB. részéről dr. Rédey István törzsmérnök vezette.

Az L. határfőszakasz a K. határfőszakasz végpontjánál kezdődik, onnan dél-délkeletre húzódik és tart a Zabola község határában fekvő 121-es számú határoszlopig. Ez a pont az 5677/3. szelvény-számú 25 000-es térképen a Harai oldala (Fata Arsoei) 1687 m-es magassági pontjától mintegy 100 méterre fekszik délnyugati irányban és 121 megírással van ellátva. Az L. határfőszakasz műszaki munkálatait a HKB. részéről Rédey László m. kir. főmérnök vezette.

A határszakaszok kiterjedése

Az I. I szakasz a 4873/1. szelvény-számú 25.000-es térképen a 911/568 km²-ben fekvő Stog 1655-tel megjelölt pontnál kezdődik és tart a 4873/4. szelvény-számú 25 000-es térképen a 920/558 km² délnyugati részén fekvő 1684-gyel jelölt háromszögelési pontig, mely alatt ezen a térképen a Budyowska welke megírás van (2/2-5).

Az I. II szakasz az I. I szakasz végpontjánál kezdődik és tart a 4873/4. szelvényen a 926/553 km² észak-keleti sarkánál fekvő Luston nevű háromszögelési pontig (2/2-4).

Az I. III szakasz az I. II. szakasz végpontjánál kezdődik és tart a 4974/1. szelvény-számú 25 000-es térképen a 732/636 km² észak-keleti részén fekvő 1769-es megírású háromszögelési pontig (2/2-3).

Az I. IV. szakasz az I. III. szakasz végpontjánál kezdődik és tart a 4974/1. szelvényen 723/649 km² dél-keleti sarka közelében ábrázolt határjelig (2/1-2).

Az I. V. szakasz az I. IV. szakasz végpontjánál kezdődik és tart a 4974/4. szelvény-számú 25 000-es térképen a 705/657 km² keleti szegélyvonalának közepe táján fekvő 963-as magassági pontig (2/1-1).

A K. I. szakasz az I. V. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5074/3. szelvény-számú 25 000-es térképen a 652/684 km² nyugati felének közepe táján fekvő azon pontig, ahol a Tesna imputita megírású patakba, annak kanyarodójánál, a délkeleti irányból jövő kis ér beleömlik (33-3).

A K. II. szakasz a K. I. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5174/2. szelvény-számú 25 000-es térképen a 660/674 km² nyugati oldalán fekvő azon pontig, ahol a 660-as észak-déli irányú km vonal az országhatárt metszi (33-2).

A K. III. szakasz a K. II. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5174/2. szelvény-számú 25 000-es térképen a 668/66 km² északi felének közepe táján elhelyezett 7/c jelű határjelig, mely a térképen 1318-as számmal van megírva (33-1).

A K. IV. szakasz a K. III. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5175/4. szelvény-számú 25 000-es térképen a 695/662 km²-ben fekvő 1023-mal jelzett háromszögelési pontig (21-4).

A K.V. szakasz a K. IV. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5157/4. szelvényen a 702/656 km² dél-keleti sarka közelében fekvő 196-os számú háromszögelési pontig, mely ezen a térképen Betca Strunga-ruilui megírással van ellátva (21-3).

A K. VI. szakasz a K. V. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5276/1. szelvény-számú. 25 000-es térképen a 712/641 km² dél-nyugati sarka közelében fekvő 27-es számú határjelig (21-2.).

A K. VII. szakasz a K. VI. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5276/3. szelvény-számú 25 000-es térképen a 723/626 km² észak-nyugati sarka közelében fekvő 41-es határjelig (21-1).

Az L. I. szakasz a K VII. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5376/2. szelvény-számú 25 000-es térképen a 735/610 km² északi részének közepe táján fekvő 56-os határjelig, mely pont ezen a térképen Tarhavas megírással van ellátva (32-5).

Az L. II. szakasz az L. I. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5376/3. szelvény-számú huszonötzres térképen a 728/598 km² észak-nyugati sarka közelében fekvő 64-es határjelig, mely pont ezen a térképen Popoi (Pipás) 1277 megírással van ellátva (32-4).

Az L. III. szakasz az L. II. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5476/2. szelvény-számú 25 000-es térképen a 734/588 km² keleti szegélyének közepe táján fekvő 129-es háromszögelési pontig, mely pont a Szulcza patak völgyében fekszik és a huszonötzres térképen Finance-Wach II. 767. megírással van ellátva (32-3).

Az L. IV. szakasz az L. III. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5476/2. szelvényen a 744/582 km² dél-keleti részén fekvő 84/a jelű határjelig, melytől nyugatra van a Magyaros megírás (32-2).

Az L. V. szakasz az L. IV. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5576/2. szelvény-számú 25 000-es térképen a 749/566 km² déli szegélyénél fekvő 93-as határjelig. Ez a pont a térképen a Kis Nemer nevű háromszögelési pont közelében fekszik. (32-1).

Az L. VI. szakasz az L. V. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5677/3. szelvény-számú 25 000-es térképen a 757/525 km² közepe táján fekvő azon pontig, ahol a Putna patak észak-déli irányból kelet-nyugati irányba fordul (24-4).

Az L. VII. szakasz az L. VI. szakasz végpontjánál kezdődik és tart az 5677/3. szelvény a 754/522 km² keleti oldalának közepe táján fekvő 121-es határjelig. Ez a pont ezen a térképen a 121-es megírással van ellátva, ettől északkelet felé a Harai oldala felírás olvasható (24-3).

2.4. Munkaokmányok

A HKB. munkatársai a megbízott tiszték (tiszjelöltek) részére a határvadász zászlóalj parancsnokságoknál tartott eligazítás alkalmával kiadta az 1 : 75 000 és az 1 : 25 000 méretarányú térképeket. A 25 000-es térképen fel volt tüntetve vastag vonallal az ezeréves határ, fel voltak tüntetve a régebben elhelyezett határjelek, valamint a határ közelében fekvő háromszögelési pontok. A megbízottakat ellátták a régi magyar-román határ mentén az 1914. évi magyar-román határ nyomtatott határleírásaival is.¹⁸ Ilyen határleírások az 1914. évi magyar-galíciai és magyar-bukovinai határról nem készültek. Ezért ezen határrészekről a kataszteri térképeknek 1 : 10 000 méretarányú másolatait adták ki. Ezekon kívül megkapták még a térképekre berajzolt jelek jelkulcsát (magyarázatát), a rajzbeli és az írásbeli jelentésekhez a mintákat, valamint az ezek elkészítéséhez szükséges nyomtatványokat.

Az 1 : 75 000 méretarányú térképek¹⁹ az áttekintést szolgálták. A munkába vett határszakaszt 13 darab hetvenötezeres térkép fedte le. Ezek a 4873. Ruszpolyána (1915), 4874. Szipot-Kamerale (1915), 4974. Kirlibaba (1916), 5074. Ujradna und Jakobeny (1916), 5174. Marosborgó (1916), 5175. Bélbör (1915), 5275. Maroshéviz (1915), 5276. Gyergyóbékás (1915), 5376. Gyimes Pasz (1915), 5476. Csik-Ménaság (1915), 5576. Kézdivásárhely (1915), 5577. Ojto Pasz (1916), 5677. Putna Patak (1916) fedőterületű térképek voltak. Zárójelben az utolsó helyesbítés dátumát írtuk be.²⁰ Látható, hogy tartalmilag elavult negyedszázados térképek álltak rendelkezésre.

2.5. A felülvizsgálat menete

A felülvizsgálattal megbízott tiszteknek a következő feladatokat kellett végrehajtania: Meg kellett állapítani, hogy a zászlóaljnál tartott eligazításon kiadott térképeken a feltüntetett határjelek megvannak-e és ha igen, milyen állapotban.

Meg kellett állapítani, hogy az ezeréves országhatár a terepen (természetben) mindenütt kellőképpen megvan-e jelölve, és hogy az valóban „mindenütt minden kétséget kizáró módon” megtalálható-e vagy sem.

Meg kellett állapítani, hogy a kiadott térképeken feltüntetett, és a határvonal közelében fekvő háromszögelési pontok megvannak-e és ha igen, milyen állapotban.

Munkálatokat csak Magyarország területén végezhettek. A határjelek felülvizsgálata miatt a szomszédos idegen állam területére tilos volt átmenniük. A munkálatok idejét úgy kellett megválasztaniuk, hogy azok az alapfeladatuk - a határ őrzetével kapcsolatos egyéb teendők - ellátásában fennakadást ne okozzon. A helyettesüknek – ha elmentek – mindig tudniuk kellett, hogy hol tartózkodnak. A terepre egyedül nem mehettek. Minden alkalommal a parancsnoksága alá rendelt őrs állományából lehetőleg egy altisztet, de legalább egy tisztet vagy honvédet magával kellett vinnie. A feltalált határjelet és a háromszögelési pontokat meg kellett a annak mutatni.

A határ felülvizsgálásával kapcsolatos munkálatok végrehajtásának menete a következő volt: A térkép alapján fel kellett keresni a határjeleket. A feltétlenül felkeresendő határjelek a kiadott huszonötezeres térképeken fel voltak tüntetve. Előfordulhattak esetek, amidőn a határjelek felkeresése vagy azonosítása a terepen igen nehéz volt. Ilyen esetekben segítséget nyújtott a szóban forgó község 1 : 2880 méretarányú kataszteri térképe. Ezek a térképeket az érintett községben a községházán (jegyzői hivatalban) megtalálhatók voltak. A határjelek ezeken a térképeken is fel voltak tüntetve. Ezekbe a megbízott tiszt (tisztjelölt) betekinthezett, és ha szükséges volt, ezekről másolatot készíthetett. Felhatalmazták, hogy felkérjék a helyi viszonyokat jól ismerő lakosokat arra, hogy az általuk ismert határjeleket mutassák meg.

Egy-egy határjel meg(fel)találásakor a határjel helyéről, fekvéséről, helyszínrajzi vázlatot kellett készíteni. Ezen a helyszínrajzi vázlaton fel kellett tüntetni a határjelet és a közelében fekvő részleteket. A vázlatnak olyanak kellett lennie, hogy annak alapján a határjel biztosan feltalálható legyen. Ahol lehetséges, a méreteket is be kellett írni a vázrajzba. A méreteket lépésekben is feltüntethették. Minden méret mellé oda kell írni azt, hogy milyen mértékegységben értendő a méret (méter vagy lépés). A vázlatot lehetőleg mérethelyesen kellett elkészíteni, és úgy hogy a rajz felső része legyen észak felé. A rajzon még ilyen elhelyezés mellett is nyíllal fel kellett tüntetni az északi irányt. Ahol a közelben, illetve könnyen elérhető távolságban semmi jellegzetes pont nem volt, ahonnan a pontot be lehetne mérni, ott a vázrajzon fel kellett tüntetni azt, hogy „Közeleli pontok hiányában bemérhetetlen”. A helyszínrajzi vázlatokon nagy súlyt kellett fektetni a domborzat ábrázolására.

A helyszínrajzi leíráson a határjel milyenségét és állapotát pontosan le kellett írni. Feltétlenül fel kellett tüntetni, hogy a határjel betonba ágyazott szögvasakból van-e készítve,

vagy terméskő, vagy esetleg beton-, illetve faoszlop. Le kellett mérni és fel kellett jegyezni a határjel méreteit is (keresztmetszet méretei, magasság a föld felszíne fölött). Fel kellett jegyezni pontosan a határjelen található felírásokat.

A határjel állapota is fontos volt. (Pl.: a kő délkeleti sarka mintegy 8 cm x 10 cm x 15 cm méretben le van törve). Vagy pl.: a határjel valószínűleg betonba ágyazott szögvasakból állott, de a szögvasak már hiányoznak. A megmaradt betontömbben azonban a szögvasak helye még látható, s így a régi jel középpontjának helye jól (megközelítőleg) megállapítható. Ha a határjel helyét nagy valószínűséggel feltalálták, de maga a határjelet nem találták meg, akkor ezt úgy írták le, hogy: „a határjel földfeletti jelzése elpusztult”.

Az utasítás kiemelte, hogyha az országhatárt végigjárva olyan határjeleket találnak, amelyek a 25 000-es térképen nincsenek feltüntetve, akkor ezekről is pontos helyszínrajz vázlatot kell készíteni és fel kellett tüntetni, hogy a két szomszédos és a térképen feltüntetett határpont között hol fekszik. (Pl.: határkő, a 96-os határjeltől 180°-re délkeletre, a 97-es határjeltől pedig 370°-re északnyugatra a határvonalon mérve.)

A feltalált határjeltől a kiadott határleírás alapján kellett haladni a következő határjel irányában. A bejárás alkalmával nagyon kellett figyelni a határleírásban feltüntetett és méterben kifejezett távolságokra. (Erre való tekintettel minden megbízott tisztnek [tisztjelöltnek] a bejárás előtt meg kellett mérnie az egyéni lépéshosszát.) A határleírásokban feltüntetett irányok betartását iránytűvel ellenőrizték.

Ezután kiadott határleírás szövegében meg kellett keresni a megtalált határjelet, a térkép és a határleírás szövege szerint követni az ezeréves országhatárt. Útközben – a kiadott minta szerint – le kellett írni, hogy a határ vonalát a határleírás és a térképek szerint minden kétséget kizáró módon lehet-e követni vagy sem és azt, hogy a határ megjelölése a természetben milyen. A határvonal bejárása alkalmával fel kellett jegyezni minden említésre méltó körülményt. Így pl: azt, hogy hol vonul a határ, és hogy az hogyan követhető. Különösösen az, hogy a határ határárokkal van-e megjelölve, van-e erdőirtás (erdőátvágás, nyiladék) a határvonal mentén, vagy csak szántók, legelők stb., között mezsgyén, vagy erdőben a fák között halad. A domborzatra vonatkozó adatokat is be kellett írni, azt, hogy a határvonal emelkedik-e avagy esik, a gerincen vagy a völgy talpán halad-e avagy az oldalon. Ez utóbbi esetben meg kellett mérni (lelépni) azt is, hogy milyen távolságban van a határ a gerincvonalától. Fel kellett keresni a határ közelében fekvő, a kiadott térképen megjelölt háromszögelési pontokat. A háromszögelési pontok felkeresése a térképek alapján ugyanúgy történt, mint a határjelek felkeresése. A feltalált háromszögelési pontokról ugyanolyan helyszínrajzi vázlatot kellett készíteni, mint a feltalált határjelekről. A helyszínrajzi leírásokon meg kellett még írni azt is, hogy a háromszögelési pontról milyenek a kilátási viszonyok. Itt azt is le kellett írni, hogy a pontról, mely háromszögelési pontok, hegy-csúcsok a határvonal mekkora szakasza látható. Jelenteni kellett azt is, ha egy háromszögelési pontot nem tudtak a terepen feltalálni. A helyszínrajzi vázlaton leírni a háromszögelési pontok milyenségét és állapotát, amely ugyanúgy történt, mint a határjelek leírása.

Külön rovatba kellett feljegyezni a határ bejárásánál észlelt vagy egyébként tudomásukra jutott minden olyan adatot vagy körülményt, melyet a megbízott tiszt (tisztjelölt) jelentésre érdemesnek tartott. Minden olyan rendkívüli körülményről írásbeli jelentést kellett tenni, ami a határvonallal a háromszögelési pontokkal, illetőleg a határt környező terep felméréssel kapcsolatos. Különösen fontos olyan tényeknek a jelentése, mint pl: az, hogy a szóban forgó területen a román uralom alatt háromszögelés vagy egyéb felmérés történt. A jelentés ebben a rovatában kellett jelenteni olyan adatokat, mint pl: amelyek a felmérési, illetve a térképi anyag megrongálására vagy elpusztítására vonatkoztak. (Pl.: A románok kivonulásuk alkalmával X. községből a kataszteri térképeket ismeretlen helyre magukkal vitték. Vagy: Az Y község területén fekvő és Z. tulajdonos birtokában lévő területen a

háromszögelési pontokat [köveket] kiszedték és eltávolították. Vagy: N. magyarországi község egy részét a román uralom alatt az M. nevű román községhez csatolták stb.).

A napi terepmunka befejeztével az aznap végzett munkálatokat azonnal, de legkésőbb a következő napon a kiadott mellékletben meghatározott jelzésekkel – a terepen készített helyszínrajzi vázlatokat és leírásokat olyan formában, hogy az HKB.-nek átadható legyen – a térképre kellett berajzolni, illetve a terepen készített munkarészeket újból elkészíteni. A munkarészekbe csak olyan adatokat volt szabad feljegyezni, amelyekről a terepen személyesen győződtek meg. Ha valamilyen adatot csak bemondás alapján jegyezték fel, akkor azt a körülményt feltétlenül megemlítették. (Pl.: A 184-es háromszögelési pontról, a határőrök bemondása szerint, tiszta időben látszik a Hoverla nevű hegy-csúcs is).

A munkálatok befejezésével – az ellenőrzések után, és aláírásuk után – azokat személyesen adták át a HKB. kijelölt munkatársának. Ezek a következők voltak: Az 1 : 25 000 méretarányú térkép (vagy térképek). Ezen a kiadott jelkulcs szerint fel volt tüntetve a bejárás eredménye. Számszerinti sorrendben az összes határjelek helyszínrajzi vázát és leírását. (Ha valamely határjelet nem találták meg, erről is kellett nemleges jelentést tenni.) Az összes kijelölt háromszögelési pont helyszínrajzi vázlatát és leírását. A határvonal leírását. Jelentést a különleges adatokról.

A munkálatokkal megbízott tiszték (tisztjelöltek) az elvégzett munkálatok szabályszerű elvégzése után díjazásban részesültek. Minden 5 km hosszú bejárt és leírt határért 1 napi napidíjnak megfelelő összeget kaptak. (Minden megkezdett 5 km határhossz teljesnek számított). Minden 10 db felkeresett határjelért, melyről helyszínrajzi vázlat és leírás készült 1 napi napidíjnak megfelelő összeg járt. (Minden megkezdett 10 db teljes 10 db-nak számított). Minden 5 db felkeresett háromszögelési pontért, melyről helyszínrajzi vázlat és leírás készült, 1 napi napidíjnak megfelelő összeget kaptak. (Minden megkezdett 5 db teljes 5 db-nak számított.) Például: akinek a határszakasza 23 km hosszú volt, és e szakaszon felkeresett 32 db határjelet és 11 db háromszögelési pontot és elkészített ezek helyszínrajzi vázlatát és leírását, annak a 23 km hosszú határszakaszért 5 napi napidíjat, a 32 db határjelért 4 napi napidíjat, a 11 db háromszögelési pontért pedig 3 napi napidíjat, tehát összesen 12 napi napidíjnak megfelelő összeg járt.²¹ Ha az átadott munkálatokat a HKB. kijelölt tagja rendben találta és átvette, akkor a megbízott tiszt (tisztjelölt) a megfelelő összegről a nyugtát kiállította, a HKB. azon tagjával, ki a munkarészeket átvette, aláírta és azt azzal a jelentéssel együtt, amelyben a munka befejezését és átadását jelentette, a HM. 19. osztályhoz szolgálati úton felterjesztette. Az összeget a HKB. a HM. 19. osztály útján utalta ki.

A következő őrök vettek részt a határvonal redemarációjában. A felsorolásnál északról déli irányba haladunk. A 2/2. portyázó század parancsnokság²² (Felső Visó) őrsei: Kapilas 1599 magassági pont (határvadász kis őr), Ladescul 1590 magassági pont (határvadász kis őr), Budyowska mala 1678. magassági pont (határvadász kis őr), Vrf. Suligul 1694. magassági pont (határvadász kis őr), 1600. magassági pont (határvadász kis őr), Kamen 1722. magassági pont.

A 2/1. portyázó század (Borsa) őrsei: 1554. magassági pont (határvadász kis őr), 1478. (határvadász kis őr), 1151. magassági pont (határvadász kis őr), 1151. magassági pont (határvadász kis őr), 1247. magassági pont (Cimbrosława -tól EK-re) (határvadász kis őr), D.Ormul 1547. magassági ponttól Keletre 2400 m-re (határvadász kis őr), Par.Damoasei és a Cibo patak összefolyása 1275 magassági ponttól Északra (határvadász kis őr), Cibó [patak torkolata] (határvadásztishti őr), Radnalajosfalva (Kirilbaba) (határvadász kis őr), Aranyos Beszterce völgy 900 magassági pont (határvadász kis őr).

A 33. Besztercei határvadász zászlóalj portyázó századának őrsei: Vrf Valfil 1591. (határvadász kis őr), Koszna (határvadásztishti őr), Valea Kosna völgy (határvadász kis őr), Párva Keletre 889 magassági pont²³ (határvadász kis őr), 1096 magassági pont (Útkö-

nyök) (határvadász kis őrs), 969. vasúti őrház (határvadász kis őrs), 1149 magassági pont (határvadász kis őrs), Peatra Rosie Gnd P.²⁴ (határvadász kis őrs), Kelemen Cserbükk 1961. háromszögelési pont (határvadász kis őrs).

A 21. határvadász zászlóalj portyázó századparancsnoksága Gyergyótölgyesre települt. A négy őrs 9 őrsöt különített ki a havasok védelmére: Vrf. Paltinisu nyugatra 1342. háromszögelési pont (határvadász kis őrs), Neagra völgy Gnd Ksr²⁵ (határvadász kis őrs), 870 magassági pont (fűrésztelep) (határvadász kis őrs) Tiblesul mr. 1668 magassági pont (határvadász kis őrs), Bisztrica völgy elágazás 764. magassági pont (határvadász őrs), Bristriciora patak 952. magassági pont (határvadász kis őrs), Ptr. Rosie 1510. magassági pont (határvadász kis őrs), Tölgyes Poljanától Nyugatra 500 m-re 637. háromszögelési pont. (Csisacs) (határvadásztiszti őrs), Hegyes 1503 magassági ponttól Keletre 767. magassági pont (határvadász kis őrs), Bisztra patak (határvadász kis őrs), Gyergyóbékás (Almás mező) (határvadásztiszti őrs), Csipkés 1359 magassági ponttól Keletre 856 háromszögelési pontnál (határvadász kis őrs).

A Csíkszeredai 32. határvadász zászlóalj portyázó századának őrsői: 836. Dél Crucea Risie D.²⁶ (határvadász kis őrs), Arista Tarkutei 1376.²⁷ magassági pont (határvadász kis őrs), Lapossarok 1604. magassági pont (határvadász kis őrs), Csülemér 1651. magassági pont Fnzw.²⁸ (határvadász kis őrs), 4. Gyimesbükk (határvadász tiszti őrs), Fehérbükk 1793. magassági pont²⁹ (határvadász kis őrs), 3. Csügés (határvadász tiszti őrs), Sósmező³⁰ (határvadász kis őrs), Pricskető Fnzw H.³¹ 623. magassági pont (határvadász kis őrs), 2. Csobányos völgy Fnzw H. 789 magassági pont (határvadász őrs), Lóbérc (határvadász kis őrs).

A Kézdivásárhelyi 24. határvadász zászlóalj portyázó századának őrsői Nagypataktól-Sósmezőn át egészen a Lóbérc havasáig őrizték a határt. A század őrsői: Fnzw H. Nagy Sándor 1555 magassági pont (határvadász kisőrs), Sallanc patak völgye Hg.H.³² 537. (határvadász kisőrs), Fnzw H. (Kishavas) (határvadász kisőrs), Sósmező (határvadász tiszti őrs), Fnzw H. 1082. magassági pont (határvadász kisőrs), Clabuoul 1360 magassági pont, DK-re Fnzw H. 1201 magassági pont (határvadász kisőrs), Meszták tető 1214 D-re Kutna patak völgye 699 magassági pont (határvadász kisőrs), Basa asztal 1652 magassági pont (határvadász kisőrs).

Az egyoldalú határjel felülvizsgálatát a kijelölt határvadász tisztek (tiszjelöltek) a kitűzött határidőre befejezték, és a dokumentációt átadták a Határmegállapító Központi Bizottságnak. Ez a munka voltaképpen a történelmi magyar–román határon 1900-ban megkezdett, majd az 1910-ben történt demarkáció folytatásának tekinthető, amely abban különbözött az eddigiektől, hogy egyoldalú és titkos volt.

JEGYZETEK

1. Csüllög Gábor (1998) Térszerveződési irányok a Felvidék regionális tagolódásában. In: Frisnyák S. szerk. (1998): *A felvidék történeti földrajza* Nyiregyháza. 243–253. old; Süli-Zakar István–Csüllög Gábor (2006): *A Délvidék helye és szerepe a Kárpát-medence térszerkezetében*. In: Kókai Sándor (szerk.): *A Délvidék történeti földrajza*. Történeti Földrajzi Tanulmányok. Nyiregyháza. 251–274. old; Csüllög Gábor (2010): *A Kárpát-medencei államter problémái Trianon után*. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No 11.) 56–61. old; Csüllög Gábor (2012): *A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői*. In: Közép-Európai Közlemények V. évfolyam 3–4. szám (No. 18–19.) 137–146. old.
2. Suba János (2002/a): *A magyar–csehszlovák határszakasz határköveinek története 1938-ban* In: Kapros Márta-Lengyel Ágnes-Limbacher Gábor szerk. (2002): *A Nógrád megyei Múzeumok évkönyve XXVI*. Balassagyarmat-Salgótarján. 139–160. old.

3. Suba János (1997): Terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941 között. In: *Rendvédelem-történeti Füzetek* 1997. V./6. szám. 98–103. old; Suba János (2002/b): Magyarország államhatárának változásai 1867–1945 között (A Határmegállapító Bizottságok működése Magyarországon a XIX–XX. században.) Kézirat 1–125. old.
4. Süli-Zakar István–Csüllög Gábor (2006): A Délvidék helye és szerepe a Kárpát-medence térszerkezetében. In: Kókai Sándor szerk. (2006): *A Délvidék történeti földrajza*. Történeti Földrajzi Tanulmányok. Nyíregyháza. 251–274. old; Gulyás László (2006): A Délvidék fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái. In: Kókai Sándor i. m. (2006) 55–68. old; Gulyás László (2013): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
5. A csehszlovák állam széthullásáról lásd Gulyás László (2003): Gulyás László: A csehszlovák állam első felbomlásának (1938–1939) regionális vonatkozásai. Tér és Társadalom 2003/3 szám 129–145. old; Gulyás László (2008): Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő–Gödöllő. 268–274. old; Gulyás László (2008/b): Beneš statesman or charlatan? The plans and the reality 1908–1948. Corvinus Publishing. Toronto-Buffalo. 266–292. old.
6. Suba János (2001/a): Határkijelölés a Felvidék visszatérése után (1938–1940) In: Fischer F. – Hegedüs K. –Majoros I. –Vonyó J. szerk. (2001): „Kárpát-medence vonzásában” Tanulmányok Polányi Imre emlékére. 463–482. old; Suba János (2003–2004): Az első magyar–szlovák határ leírása IN.: *A Nógrád megyei múzeumok évkönyve 2003–2004 (XXVII–XXVIII kötet)* (Szer: Mattis F.–Bagyinszky Iné–Györiné Mojzeses A.) Salgótarján. 61–80. old.
7. Suba János (2001/b): A Magyarországi határváltozások végrehajtói – a Határmegállapító Bizottságok a XX. Században In: *Tanulmányok a XIX–XX. század történetéből* A 2001. május 21–22-én tartott történész doktorandusz konferencia előadásai. ELTE BTK. Történettudományi doktori iskola Zeidler Miklós szerk. (2001) Budapest. 273–284. old; Suba János (2001/c): Magyarország államhatárának változásai 1867–1947 között (A Határmegállapító Bizottságok működése Magyarországon a XIX. XX. században.) Budapest PhD-értekezés.
8. Suba János (1999): Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921–1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése) *Honvédtudósok* 39. Magyar Honvédség Tájékoztatói és Médiaközpont 1999. 1–264. old; Suba János (2001/b): A Magyarországi határváltozások végrehajtói – a Határmegállapító Bizottságok a XX. Században In: *Tanulmányok a XIX–XX. század történetéből* A 2001. május 21–22-én tartott történész doktorandusz konferencia előadásai.. Zeidler Miklós szerk. (2001) ELTE BTK. Történettudományi doktori iskola. Budapest. 273–284. old; Suba János (2008/a): Államhatárok – a földrajzi tér elválasztása In: Szabó József-Demeter Gábor szerk. (2008) *Geographia generalis et specialis* Tanulmányok a Kádár László születésének 100. évfordulóján rendezett tudományos konferenciára Debrecen. 381–386. old.
9. Suba János (2007): A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar–román határszakaszon 1937-ben In: „Az Európai és a magyar rendvédelem a XIX–XX. században” *Rendvédelem-történeti füzetek* XII. évf./15. sz. Budapest. 200–204. old.
10. Csima János szerk. (1996): Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945) 7 vázlat. A m. kir. Honvédség csapatainak elhelyezése.
11. Ezért igen változatos névmegírással találkozunk. A rendszeresített 75 000 méretarányú térkép névírását vették alapul. A korabeli dokumentumokban a térképszelvény száma mellett mindig szerepel a kiadás éve is. a könyvészeti adatoknál (Csima J.) is eltérő névmegírással találkozunk. Az őrsök beazonosításához elsősorban a 75 000 méretarányú térkép használható. (Suba J.)
12. Suba János (2003): Határátkelőhelyek vámutak a trianoni Magyarországon 1919–1938 In: Frisnyák Sándor–Gál András szerk. (2003): *Kárpát-medence: természet, társadalom, gazdaság*. Nyíregyháza–Szerencs. 539–556. old.
13. Suba János (2005/a): Határmenti forgalom szabályozása Magyarországon a két világháború között. In: Pap Norbert–Végh Andor szerk. (2005): *A Kárpát-medence politikai földrajza* IV. magyar politikai földrajzi konferencia Pécs 2004. okt. 7–8. 110–118. old.
14. Suba J. (2005/b): A Honvédség térképei In: Ravasz István szerk. (2005/b): „...És Újfént hadi-idők! (avagy a „boldog békeidők” nem térnek vissza) 1939–1945. Petit Real Könyvkiadó. Budapest 2005. 328–332. old.

15. Magyarország III. katonai felmérését (korabeli terminológiával felvételét) I. Ferenc József császár rendelte el. Magyarországon 1872-től 1884-ig zajlottak le. A III. katonai felmérés, valamint az annak alapján készült térképművek geodéziai alapját a megfelelő számú csillagászati helymeghatározás, a teodolitokkal meghatározott háromszögelési hálózat, illetve a trigonometrikus magasságmérés alkotta. A háromszögelési és egyéb (tájékozódási, viszonyítási) pontok felhelyezése földrajzi koordinátaikkal történt. A domborzat ábrázolása az igen plasztikus geometriai csikozással történt, amelyet 20, illetve síkvidéken 10 m-es felezőszintvonalakkal, továbbá magassági pontokkal egészítettek ki. A színes, kéziratosszelvények mérete 76x56 cm, egy szelvény 264 km² területet takar. A történelmi Magyarország területét 1353 db felmérési szelvény fedi le. A kéziratosszelvények egy példányban készültek. A szelvényeket az első világháború idején méretarányuk miatt –tartalmi elavultságuk miatt sokszorosították. A hadsereg számára nyomtatott szelvények fekete színben, gyenge minőségben készültek. Ezeket később újra kiadták, de már rárajzolták a sztereografikus kilométerhálózatot. Suba J. (2004).
16. A Határkijelölő Központi Bizottság részéről: Medvey Aurél ny. altábornagy, a HKB. vezetője, Dr. Mersich Róbert miniszteri osztályfőnök, a HKB. helyettes vezetője, Dr. Rédey István törzsmérnök, Rédey László m. kir. főmérnök és Bognár Gábor műszaki főtisztviselő tartotta meg az eligazításokat. A Határkijelölő Központi Bizottság tagjai polgári ruhában jelentek meg és nyílt paranccsal – amelyet Medvey Aurél altbgy. írt alá, és amelyre a HKB. körbélyegzőjével voltak ellátva – valamint fényképes vasúti igazolvánnyal igazolták magukat. (Suba J. 2001c)
17. Suba János (2000): A trianoni magyar–román határ kitűzése 1921–1925 In: *Pótfüzet Az Alföld történeti földrajza* c konferenciakötetbe. Frisnyák Sándor szerk. (2000): A Nyíregyházán 2000. április 18–19-én megtartott tudományos konferencia előadásai Nyíregyháza. 47–55. old; Suba János (2006/b): A magyar–román határ „pontosítása” a dualizmus idején In: *Határrendészeti tanulmányok* 2006. (III. évf. 1 szám (Különszám). (szerk.: Zán Krisztina) 47–60. old.
18. Suba János (2008/b): A magyar–román határszakasz kitűzése és térképezése 1886–1910 In: ” szerk.: Füleky György szerk. (2008): *A táj változásai a Kárpát-medencében Az erdélyi táj változásai*”. Környezetkimélő agrokémiáért Alapítvány. Szent István Egyetem. Gödöllő. 56–61. old.
19. Az 1 : 75 000 méretarányú részletes térképmű (Spezialkarte) a Habsburg Birodalom III. katonai felmérésének a legrészletesebb és legnagyobb méretarányú, kiadásra szánt térképműve volt. 1873 és 1889 között készült el. Nagy részletgazdagság, jól olvashatóság, erőteljes ábrázolási mód jellemezte. Domborzatábrázolása csikozásos, 100 méteres alapszintvonalakkal. Takarékosági szempontból felvételük színben sokszorosították, ami megnehezítette – különösen a hegyvidéki területeken – az olvasást. Egy térképszelvény mérete 50x37 cm, s 1056 km² területet ábrázol. A történelmi Magyarországot 367, a trianoni Magyarországot 122 szelvény fedi le. A részletes térképek „naprakészítést” a gyakori kiadások biztosították, mivel a nyilvántartások alapján folyamatosan frissítették azokat. A magyar Honvédség is ezt az örökölt térképművet használta, természetesen a körülményeknek megfelelően aktualizálva. A sztereografikus térképrendszerbe átszerkesztett 75 ezres méretarányú térképszelvényeket 1920-tól kezdődően már sztereografikus vetületi kilométer-hálózattal ellátva adták ki, 1936-tól pedig a kilométerhálózatot katonai kilométerszámozással készítették ki. Suba J. (2005b).
20. A térképek a Hadtörténeti Térképtárban megtalálhatók. (Suba J.)
21. Az akkor érvényben lévőapidíjak a következők voltak: VIII. fizetési osztályban (százados): napi 14 pengő, IX. fizetési osztályban (főhadnagy) napi 12 pengő, X. fizetési osztályban (hadnagy) napi 11 pengő, és a XI. fizetési osztályban (zászlós) napi 10 pengő. (Suba János). Ez a példánál maradva azt jelentette, hogy a százados 168 pengőt, a főhadnagy 144, a hadnagy 132, a zászlós 100 pengőt kapott. Az átlag fizetés 200 Pengő volt.
22. A 2. határ vadász zászlóalj a VIII. hadtest területén a 8. határ vadász dandár alárendeltségében volt. Határőrizeti területe Aranyos Beszterce völgyétől Tiszabogdányig terjedt.
23. Kertecske vasútállomásnál (Suba J.)
24. Gnd P = Gendarmerie Post =csendőrőrhely rövidítése.
25. Gnd Ksn = Gendarmerie Kasarne= Csendőr laktanya rövidítése rövidítése
26. Ilyen néven csak 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5376). Az 50 000 térképen név nélkül Meleghavastól D-re 1060,6 magassági pontként van megírva, a Barátos patak oldalában.

27. Az 50 000 méretarányú térképen Tarkó 1367 van írva (5376//K)
28. Fnzw = vámórház térképi megírás rövidítése.
29. Ilyen néven csak 75 000 méretarányú térképeken szerepel (5376). Az 50 000 térképen név nélkül Apahavastól D-re 1298,4 magassági pontként van megírva.
30. Ilyen név nem található a térképen. A körzetben van egy S.M. = Säge Mühle (fűrésztelep) jelölésű objektum megírás a Szulca (Sulta) patak völgyében a határon, ahol a Kerekes patak a Szulcába ömlik.(5376).
31. Fnzw H = vámórház térképi megírás rövidítése
32. Hg.H.= erdőórház térképi megírás rövidítése

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Csima János szerk. (1996): Adalékok a Horthy-hadsereg szervezetének és háborús tevékenységének tanulmányozásához (1938–1945) 7 vázlat. A m. kir. Honvédség csapatainak elhelyezése.
- Csüllög Gábor (1998) Térszerveződési irányok a Felvidék regionális tagolódásában. In: Frisnyák S. szerk. (1998): *A felvidék történeti földrajza* Nyíregyháza. 243–253. old.
- Süli-Zakar István–Csüllög Gábor (2006): A Délvidék helye és szerepe a Kárpát-medence térszerkezetében. In: Kókai Sándor (szerk.): *A Délvidék történeti földrajza*. Történeti Földrajzi Tanulmányok. Nyíregyháza. 251–274. old.
- Csüllög Gábor (2010): A Kárpát-medencei államtér problémái Trianon után. In: Közép-Európai Közlemények III. évfolyam 4. szám (No 11.) 56–61. old.
- Csüllög Gábor (2012): A Közép-Európai Duna-völgy történeti földrajzi jellemzői. In: Közép-Európai Közlemények V. évfolyam 3–4. szám (No. 18–19.) 137–146. old.
- Gulyás László (2003): A csehszlovák állam első felbomlásának (1938–1939) regionális vonatkozásai. *Tér és Társadalom* 2003/3. szám 129–145. old.
- Gulyás László (2006): A Délvidék fejlődésének főbb csomópontjai és tendenciái. In: Kókai S (szerk.): *A Délvidék történeti földrajza: a Nyíregyházán 2006. november 17-én megtartott tudományos konferencia előadásai*. Nyíregyháza, Magyarország, 2006. 11. 17. Nyíregyháza: Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszéke. 55–68. old.
- Gulyás László (2008/a): Edvard Beneš. Közép-Európa koncepciók és a valóság. Attraktor Kiadó. Máriabesnyő–Gödöllő.
- Gulyás László (2008/b): Beneš statesman or charlatan? The plans and the reality 1908–1948. Corvinus Publishing. Toronto-Buffalo.
- Gulyás László (2013): A Délvidék története 3. Trianontól a királyi Jugoszlávia összeomlásáig. Közép-Európai Monográfiák. 8. Egyesület Közép-Európa Kutatására. Szeged.
- Suba János (1997): Terület-visszacsatolások határkijelölő munkálatai 1938-1941 között. In: *Rendvédelem-történeti Füzetek* 1997. V./6. szám. 98–103. old.
- Suba János (1999): Magyarország határának kitűzése és felmérése 1921–1925 között. (A határmegállapító bizottságok működése) *Honvédtudósok* 39. Magyar Honvédség Tájékoztatási és Média-központ 1999. 1–264. old.
- Suba János (2000): A trianoni magyar-román határ kitűzése 1921–1925 In: *Pótfüzet Az Alföld történeti földrajza* c. konferenciakötethez. Frisnyák Sándor szerk. (2000): *A Nyíregyházán 2000. április 18–19-én megtartott tudományos konferencia előadásai* Nyíregyháza. 47–55. old.
- Suba János (2001/a): Határkijelölés a Felvidék visszatérése után (1938–1940) In: Fischer F.–Hegedüs K.–Majoros I.–Vonyó J. szerk. (2001): *„Kárpát medence vonzásában”* Tanulmányok Polányi Imre emlékére. Pécs. 463–482. old.
- Suba János (2001/b): A Magyarországi határváltozások végrehajtói – a Határmegállapító Bizottságok a XX. Században In: *Tanulmányok a XIX–XX. század történetéből* A 2001. május 21–22-én tartott történész doktorandusz konferencia előadásai. Zeidler Miklós szerk. (2001) ELTE BTK. Történettudományi doktori iskola. Budapest. 273–284. old.
- Suba János (2001/c): Magyarország államhatárának változásai 1867–1947 között (A Határmegállapító Bizottságok működése Magyarországon a XIX–XX. században.) Budapest PhD-értekezés.

- Suba János (2002/a): A magyar–csehszlovák határszakasz határköveinek története 1938-ban In: Kapros Márta–Lengyel Ágnes–Limbacher Gábor szerk. (2002): *A Nógrád megyei Múzeumok évkönyve XXVI*. Balassagyarmat–Salgótarján. 139–160. old.
- Suba János (2002/b): Magyarország államhatárának változásai 1867–1945 között (A Határmegállapító Bizottságok működése Magyarországon a XIX–XX. században.) Kézirat 1–125. old.
- Suba János (2003): Határátkelőhelyek vámutak a trianoni Magyarországon 1919–1938 In: Frisnyák Sándor–Gál András szerk. (2003): *Kárpát-medence: természet, társadalom, gazdaság*. Nyiregyháza–Szerencs. 539–556. old.
- Suba János (2003–2004): Az első magyar–szlovák határ leírása. IN.: *A Nógrád megyei múzeumok évkönyve 2003–2004 (XXVII–XXVIII kötet)* (Szerk.: Mattis F.–Bagyinszky Iné–Györiné Mojzses A.) Salgótarján. 61–80. old.
- Suba János (2004): Osztrák–magyar Monarchia katonai térképei (A tiszt legfontosabb segédeszköze) In: „*Boldogtalan hadiüdők...” avagy: ami a „boldog békeidők” után következett 1914–1918* Ravasz István szerk. (2004): Petit Real Könyvkiadó. Budapest. 248–252 old.
- Suba János (2005/a): Határmenti forgalom szabályozása Magyarországon a két világháború között. In: Pap Norbert–Végh Andor szerk. (2005): *A Kárpát-medence politikai földrajza IV*. magyar politikai földrajzi konferencia Pécs 2004. okt. 7–8. 110–118. old.
- Suba J. (2005/b): A Honvédség térképei In: Ravasz István szerk. (2005/b): „...*És Újfént hadiüdők!* (avagy a „boldog békeidők” nem térnek vissza) 1939–1945. Petit Real Könyvkiadó. Budapest 2005. 328–332. old.
- Suba János (2006/a): A trianoni magyar–román határszakasz térképei és leírása. In: Kiss A.–Mezősi G.–Sümegehy Z. szerk. (2006): *Táj, környezet és társadalom” Landscape, Environment and Society* Ünnepi tanulmányok Keveiné Bárány Ilona professzorasszony tiszteletére Szeged. 611–717. old.
- Suba János (2006/b): A magyar–román határ „pontosítása” a dualizmus idején In: *Határrendészeti tanulmányok 2006*. (III. évf. 1 szám (Különszám). (szerk.: Zán Krisztina) 47–60. old.
- Suba János (2007): A trianoni határ határjeleinek felülvizsgálata a magyar–román határszakaszon 1937-ben. In: „*Az Európai és a magyar rendvédelem a XIX–XX. században” Rendvédelem-történeti füzetek XII évf./15. sz.* Budapest. 200–204. old.
- Suba János (2008/a): Államhatárok – a földrajzi tér elválasztása In: Szabó József–Demeter Gábor szerk. (2008) *Geographia generalis et specialis* Tanulmányok a Kádár László születésének 100. évfordulóján rendezett tudományos konferenciára Debrecen. 381–386. old.
- Suba János (2008/b): A magyar–román határszakasz kitűzése és térképezése 1886–1910 In: ” szerk.: Füleky György szerk. (2008): *A táj változásai a Kárpát-medencében Az erdélyi táj változásai”*. Környezetkímélő agrokémiáért Alapítvány. Szent István Egyetem. Gödöllő. 56–61. old.